

Vinko Möderndorfer
**LIMONADA
SLOVENICA**

*Ena zelo hudobna komedija
v treh aktih in z enim epilogom*

Režiser **Vinko Möderndorfer**

Dramaturg in lektor **Blaž Lukan**

Scenograf **Jože Logar**

Kostumograf **Alan Hranitelj**

Skladatelj **Bojan Jurjevčič - Jurki**

Svetovalka za briški dialekt **Neda Rusjan Bric**

Oblikovalec svetlobe **Drago Cerkovnik**

Oblikovalec maske **Matej Pajnar**

Premiera:

16. decembra 2011

Predstava traja 2 uri in ima en odmor

IGRAJO

Vasilij **Aljoša Ternovšek**

Alan McConnell **Miha Rodman** k. g.

Rozalija **Vesna Jevnikar**

Tone **Tine Oman** k. g.

Sekretarka Helena **Vesna Pernarčič**

Dr. France Počivavšek **Borut Veselko**

Gabriela Urban **Darja Reichman**

Vlado Kremžar **Peter Musevski**

Anton Tomažinčič **Matjaž Višnar**

Alojzija Grandovec **Vesna Slapar**

Inspicient in rekviziter **Ciril Roblek** Šepetalka **Judita Polak**

Osvetljevalca **Drago Cerkovnik** in **Bojan Hudernik**

Tonski mojster **Robert Obed** Frizer in masker **Matej Pajntar**

Garderoberka **Bojana Fornazarič** Odrski tehniki **Janez Plevnik,**

Robert Rajgelj, Jošt Cvikl in **Simon Markelj**

Vinko Möderndorfer

SVETA JEZA (PRIDIGA)

*Moji lubi Slovenci!** Živimo v drekastih časih. Odgovor na to, zakaj smo se pogreznili v greznico nepočiščenih iztrebkov in zakaj nam lasten drek leze v usta in nos, skozi ušesa naravnost v možgane, je preprost: Dvajset let smo poslušali demagoško obračanje besed, gledali demokratično izvoljene butce, ki so nam iz parlamentarne prižnice pridigali o poštenosti, solidarnosti, pravičnosti, zraven pa nekaznovano kradli za našimi hrbti.

Dvajset let so si pripenjali na prsi zasluge, pljuvali na vse, kar niso bili oni, cinično dvomili o vseh avtoritetah, lagali brez kazni, varali brez slabe vesti, resnico in pravico krojili po svoji volji in koži, bili proti vsem, ki niso z nami, in bili proti vsem kar tako, zaradi kondicije, zaradi športa.

Dvajset let, *moji lubi Slovenci*, so zlorabljali besedo, se delali norca iz nje, iz besede so naredili tržno blago, ponižali so jo na besedo laži in manipulacije, jo nespoštljivo izkoriščali, naredili so jo za vlačugo, jo poteptali, prodali, razdali. Poenostavili so jo, zdaj služi ceneni reklami za njihove barabije.

Izdali so prijatelje, sodelavce, brate, sestre; izdali so prepričanje, naše in svoje, menjavali so stranke pogosteje kot svoje gate in pri tem niso niti zardeli. Zlorabljali in zlorabili so vse institucije v svoji brezobzirni borbi za oblast. Se smehljali v televizijske kamere, igrali poštenjake in človekoljube, zraven pa za hrbti brusili nože za naše vratove.

V imenu svojih pritlehnih interesov, v imenu krvoloke bratovščine, ki je vse bolj prepričana, da je oblast boljša od ljubic, boljša od tihe onanije za stranišnimi vrati, kjer res ne škodiš nikomur, so žrtvovali na tisoče delovnih mest, usodo na tisoče družin, zato da so lahko domov pod pazduho odnesli malho, polno novcev, in si kot nedorasli bradati otroci zgradili lovske kočice, hišice in hiše, nakupili zemljo in zemljišča, zgradili steklene palače in palačice, si kupili ladjice in barke, avtomobile in avtomobilčke, izkopali bazene in postavili plotove, najvišje v svojih glavah, in čisto vseeno jim je bilo, in jim je še vedno, in jim je vedno bolj, za vas, *moji lubi Slovenci*, za vaše delovne roke, za vaše pridne otroke, za vašo življenja.

Podriskali so vas, *lubi moji*, vi pa ste mislili, da na vaše obraze pada mehko zlato. Dvajset let so drekali po vaših glavah s svojimi paranojami, strahom, cinizmom, ironijo, nadutostjo, superiornostjo, in to vse za to, da bi prikrili svoje goljufije, svoje male in velike lopovske afere, tiha kupovanja in podkupovanja, svoje okostnjake, skrite v omarah; vse so si prikrojili, da bi se lahko zakrili in da bi bili večno videti pošteni osvoboditelji, preroditelji, graditelji cest in obcestnih stranišč. Napisali so si svoje zakone, na tiste

zakone, ki niso po njihovi meri, se požvižgajo, zamahnejo z roko; postavili so svoje zveste pse na prava mesta, opljuvali so vse druge, posejali sovražstvo in zaneli prepire. Nič ne velja, resnice ni, resnica se samo zdi, vse je lahko tako, kot hočeš, kot rečeš, kot obrneš, kot imaš dolžnika in prijatelja na pravem mestu. Drug drugega držijo za vrat. Deželo jim je v dvajsetih letih uspelo narediti gluho in slepo za vse dobro, za vse kvalitetno. Nič ne velja več. Najmanj delo. Nihče se v resnici na nič ne spozna več in vsi se spoznajo na vse. Saj je vseeno, skomignejo z rameni, važno je, da si naš, da si mi simpatičen, da mi leže v rit, sploh ni več pomembno, da dobro delaš. In gorje tistemu, ki stoji na cesti sam samcat, s svojim delom, s svojim talentom, s svojo voljo in željo. Gorje pametnemu in nadarjenemu, gorje mu, ki nima ničesar dati v zameno.

Tistemu, ki nima nič, je treba vzeti tudi to! Tisti, ki ima vse, naj ima še več! To sta gesli minulih dveh desetletij. Dvajset let!! *Moji lubi Slovenci!* Za nekatere je to vsa mladost, za nekatere polovica življenja, za nekatere najkreativnejša in najboljša leta, za nekatere celo življenje! Preveč! Dvajset let preveč sprenevedanja, klanovstva in klovnovstva, metanja polen tistemu, ki pride za tabo, kot da je smisel oblasti zgolj in samo to. Drvarjenje! Mrcvarjenje. Veliko izdajstvo.

Lubi Slovenci, poscali so se na občutljivost, na občutek do bližnjega, na sočutje, in še ščijejo: vsem na očeh po vseh ljudeh!

Vi pa vse to vidite in ste kar tiho?

In kdor vidi in ne stori ničesar – je kriv!

Kje je, *moji lubi Slovenci*, vaša sveta jeza? Kje je občutek za upor? Kam je izginil ponos?

Ni treba čakati, da pride dno do tebe, ni treba, *da moraš izgubiti vse, da bi lahko dobil vse*. Če njihove lumparije ne bodo kaznovane, boste morali, *moji lubi Slovenci*, vzeti mesarico in kij v svoje roke.

** Primož Trubar je svoje pridige velikokrat pričenal z nagovorom: »Moji lubi Slovenci.« Ena od najpomembnejših stvari v Trubarjevem življenju je bila ljubezen do slovenskega ljudstva. Verjel je, da ima to lubo ljudstvo dovolj moči in volje, sočutja do bližnjega, solidarnosti in tovarištva, da lahko premaga vse skušnjave in preživi vse viharje.*

KONGLOMERAT PRAKTIČNE POLITIKE

LIMONADA SLOVENICA

Slovenska limonada je »popravljen«, prilagojena »pijača«, adaptirana na tipične slovenske razmere, ne tič, ne miš, kjer je sicer opaziti dovolj inteligentno sposobnost prepoznavanja limonade v metaforičnem smislu, a hkrati nepripravljenost njenega popolnega sprejetja. *Limonada slovenica* dobi s postavitvijo v naslov, s kombinacijo slovenskega samostalnika in latinskega pridevnika, ter z Alanovo »strokovno« razlago v igri celo neke vrste »znanstveno« veljavo, postane dokazljiva in preverljiva kategorija iz slovenskega političnega, družbenega, celo kulturnega življenja (na vseh teh področjih »bi« Slovenci »raje, da ne« – povedano z bartlebyjevsko metaforo), *terminus tehnicus*, nekakšna prvinska in izvirna slovenska posebnost.

BREZČASNOST IN ČASNOST

Če si pridevnik *slovenica* iz naslova skozi branje komedije ogledamo nekoliko natančneje, nas ta sooči s paradoksom. Komedija tako opisuje tipične

slovenske razmere, slovensko »komedijo« zmešnjav. Najprej je ta slovenskost izražena v medbesedilni in neprikriti naslonitvi na znan in tako rekoč mitski literarni oz. dramski model, to je na Cankarjevo satirično komedijo *Za narodov blagor* (drugi, »neslovenski« model je Gogoljev *Revizor*). Navezava ni nasilna in tudi ne »dosledna«, prej asociativna in sicer motivno prepoznavna, a vendarle zgolj izhodiščna in v nadaljnji izpeljavi povsem izvirna. Cankar je tu zato, ker je v svoji komediji (pa ne le v tej) utrdil nekakšen slovenski sindrom, značilno politično situacijo, ki iz lokalne in historično omejene posebnosti prerašča v splošno oznako za slovenstvo v njegovem temelju, kaže pa se kot »ontološka« razklanost na dvoje, nepopravljiva in nepresegljiva razcepljenost na dve (ne samo politični) polovici, ki sta obe – in vsaka zase – absolutno slovenski, prav taka pa je nemožnost njune združitve, zacetitve, sprave. – Prva značilnost *Limonade slovenice* je potemtakem njena mitska »večnost« ali brezčasnost vsaj od Cankarja naprej.

Nato je ta slovenskost tudi današnja, tako rekoč ne- ali zunajliterarna in v vsakem hipu prepoznavna. Gre za povsem sodobno (igra je bila sicer napisana leta 1998) politično situacijo, pa ne zgolj zaradi njene večne polariziranosti, razklanosti, udinjjanja parcialnim političnim interesom, ki se navsezadnje izkažejo kot skupni (oziroma med njimi ne moremo definirati nobene bistvene razlike), temveč zaradi strankarske demokracije, ki se v komediji vzpostavi, ključnih situacij, ki zaznamujejo odnose med strankami in njihovo temeljno naravnost do skupnih interesov, ter njihove personalne zasedbe, torej cveta strankarskih veljakov, ki in-

terese zastopajo in v državi zagotavljajo demokratični družbeni red. – V *Limonadi slovenici* se tako lahko najdemo tudi v tem trenutku, prepoznamo jo kot izrazito aktualno, torej »časno« igro.

ORIGINALI IN MODELI

Kljub temu – in tu smo sredi paradoksa – pa v igri zaman iščemo dobeseden prevod slovenske politične stvarnosti v dramsko oz. komedijsko formo; če skušamo v njej najti povsem konkretne modele za izhodiščno komedijsko situacijo, za njene sprotne pojave ali za like, ki v njih agirajo, ne bomo povsem uspešni. Situacija, vsi parcialni dogodki in komične osebe namreč resda vselej nenavadno močno spominjajo na osebe iz naše (današnje ali rahlo pretekle) stvarnosti in vsakdanjosti, povsem natančnih »originalov« pa zanje ne bomo našli. *Limonada slovenica* namreč ni tiste vrste satirična komedija, ki izkorišča prepoznavne modele iz aktualne stvarnosti in jih zgolj preimenuje ali rahlo na novo »sfziriza«, tako da njihova identiteta ostane prepoznavna, postavi pa jih samo v nove, bolj ali manj fiktivne, izmišljene, literarne (dramske) situacije. Take vrste – sicer povsem legitimna – satirična komedija je metonimična igra z nadomestki, kjer je na delu posebne vrste parodična strategija, utemeljena na prepoznavanju, ki bralcu oz. gledalcu prinese v bistvu zunajliterarno recepcijsko zadoščenje.

Limonada slovenica se takim učinkom izmika oziroma jih, točneje, izpolnjuje na drugačen način. Kot že rečeno, je to igra z modeli, ki jih ne prepozna v vsakokrat novi politični stvarnosti kot njene konkretne

pojave, temveč išče njihov temelj, neke vrste temeljni model, ki ga nato uprizarja v poosebljeni dramski oz. komedijski formi. Möderndorferju gre v *Limonadi* za prepoznavanje oz. razkrivanje in demistifikacijo postopkov, principov, strategij političnega delovanja, sicer značilnega za slovenski prostor, vendar hkrati tudi univerzalnega. Za to pa ni dovolj zgolj postopek preimenovanja, prenašanja vsakokrat nove konkretne stvarnosti v fikcijski sistem komedije z rahlo predelavo, temveč je potreben bolj zahteven postopek selekcije, zgoščanja, odstranjevanja nebitnega oz. abstrahiranja in posploševanja ter gradnje novih, sicer »podobnih« situacij in likov, vendar v resnici splošnejših, temeljnejših, bistvenejših. Zato nas situacije in liki iz *Limonade slovenice* nenehno spominjajo na znane »modele«, vendar se ti navsezadnje v resnici izkažejo kot neprepoznavni; točneje, zazdijo se nam »zgolj« seštevki različnih konkretnih zgledov in vzorov oz. tipov, ki nas ne usmerjajo v enega samega, temveč v njegovo oz. njihovo značajsko oz. politično bistvo. Pred nami so tako neke vrste prototipi ali modeli določenega tipa političnega delovanja sami zase, ki gledalcu omogočajo večji »užitek« od zgolj prepoznavanja oseb: gre za prepoznavanje resnice političnega kot take.

RESNIČNOST IN RESNICA

Med politiko in njeno dramsko oziroma komično (satirično) obravnavo zaznamo v komediji neko razliko, enako kot zaznavamo razliko med politiko kot emanacijo (višje, kolektivne) resnice in njeno degradacijo v vsakdanji, praktični politični praksi, kakor jo v parlamentarni demokraciji udejanjajo politične stranke. Razlika v pojmovanju resnice torej

in hkrati v dojemanju resničnosti. Natančno to oz. tako (dvojno) razliko uprizarja satira in potemtakem tudi (»hudobna«) *Limonada slovenica*. Kakšna je resnica v *Limonadi* in kakšna resničnost? Da ne bomo razmišljanja preveč zapletli: resnica v igri je resnica politike (in politikov), ki pa ji nasproti stoji Vasilijeva resnica. Lahko bi rekli, da se resnica in resničnost na neki točki stakneta: resničnost je zgolj to, kar politika priznava kot resnično. Ni višje instance in ne objektivnejšega kriterija za resnico/resničnost kot zgolj in samo politika. Tretjega pola, ki bi bil zagotovilo resnice ali resničnosti, v tej komediji ni.

Poglejmo si najprej resnico konkretne, udejanjene, aktualne politike, ki se, kot že rečeno, od načelne, zgolj zamišljene politike v temelju razlikuje. Nastopajoči v komediji so predstavniki (predsedniki) političnih strank, po demokratičnem zgledu razporejeni v pozicijo in opozicijo, čeprav jih v tem trenutku zalotimo na neki neodločeni točki nič, v statusu quo, v patu parlamentarne demokracije, torej v trenutku brez možnosti odločitve. Razporeditev sil oz. interesov v narodovem volilnem telesu je uravnotežena, kar pa v politiki pomeni paralizo delovanja, v demokraciji namreč odloča – tudi en sam – glas večine. Teza *Limonade* pa je, da so tako pozicijski kot opozicijski protagonisti »vsi isti«. Ne gre toliko za izenačenje nekakšne leve ali desne ideološke politične opcije (v *Limonadi* težko definiramo leve ali desne politike), bolj gre za formiranje enotnega političnega bloka, torej politike kot korpusa, ki je zastopnik neke lastne, posebne, ločene resničnosti in zagovornik specifične (v tem kontekstu utilitarne) resnice. In razlike med političnimi voditelji v *Limonadi* so v resnici majhne,

vsak od njih in vsi skupaj so, kot rečeno, seštevki (praviloma negativnih) kvalitet različnih politikov (in politik) različnih svetovnih nazorov, ideologij, programov itn., v tej posplošeni komedijski sliki premešani oz. združeni v konglomerat praktične politike kot take. Ta zmes pa je nujna zaradi vzpostavitve razlike do Vasilijeve individualne, osamljene, bizarne navezanosti na resnico, ki je pravzaprav oddaljena od resničnosti in tudi skregana z njo, a sama po sebi čista in absolutna (z eno samo napako).

DEMOS IN DEMOKRACIJA

Kako politiki iz *Limonade* vidijo (slovenski) svet? Vidijo ga kot poligon za udejanjanje lastnih, privatnih, parcialnih interesov, predstavljenih kot nacionalni, kolektivni, skupnostni interes, katerega zastopniki so, oz. so to postali z mandatom, ki so ga od volivcev prejeli na volitvah. A ta svet je (resnični) svet samo, kolikor je ustvarjen po njihovi meri, po meri dnevne politike in njenih akterjev, ki so alfa in omega njegovega preživetja. Svet je ustvarjen po meri politikov, in politiki ta svet kreirajo po svoji podobi. Ni enačaja oz. nujne, strukturne povezanosti med ljudmi (*demosom*) in demokracijo, saj se vmes naselijo posredniki v podobi politikov, poklicnih tolmačev politične resnice.

V tem pogledu so si politiki res enotni in tako prikazana je vsa politika v resnici »ista«, čeprav je (volilna) ideologija »vsi so isti« sicer – v praktičnem smislu – lahko nevarna, saj navsezadnje ne želi podeliti mandata za vodenje nikomur več in država se lahko znajde pred razsulom (ali pa

podeli mandat »meteorim« politikom, ki padejo tako rekoč »iz neba«, kar pomeni tudi brez izkušenj, programa, moči). Tik pred tem je, vsaj tako se zdi, tudi država v *Limonadi*: ni konsenza o mandatarju, preti kaos, za vsako ceno je treba najti rešitev. Dogovorna demokracija je samo iluzija, moč interesov je prevelika, vsak od obeh polov – pozicija in opozicija – vleče na svojo stran. Politika (s politiki) se v izostreni komični sliki kaže kot aktivnost, ki je pravzaprav doma v nekem vzporednem, virtualnem svetu. Dnevna politika, ki jo manifestirajo protagonisti *Limonade*, je podvržena samoiluzijam in lažnim oziroma vsiljenim predstavam, ki so predstave o svetu, ki politiko neizbežno potrebuje, in pa o lastni moči in veličini, ki ji je zadana naloga izpolniti hotenja in zavezo volivcev oz. t. i. »volilnega telesa«. V svetu politike veljajo posebni, praviloma nenapisani (moralni) zakoni, in ni naključje, da govorimo o politični morali kot o posebni obliki morale, prav tako o politični resnici, ki je po definiciji prirejena, prilagojena resnica, ki nima nobene zveze z resnico kot tako. A prilagojena je tudi resničnost, ki je politika ne vidi kot resnično, temveč v lastni projekciji; na neki način so politiki za resničnost slepi in jo dojemajo zgolj skozi lastne nadomestne leče, skozi serije interpretacij, razlag resničnosti, ki jo, če so dovolj vztrajni, močni, totalitarni, navsezadnje priredijo, preoblikujejo, prikrojijo.

TIPOLOGIJA PRAKTIČNIH POLITIČNIH TAKTIK

Kaj bi bilo potrebno, da bi (naše) politike ugledali v njihovi resnici oz. spregledali njihovo (samo)projicirano resničnost? Mödendorfer v *Limonadi* vzpostavi možnost, ki pa je izvirno parado-

ksna: resnico politike lahko ugledamo šele v sopostavitvi z resnico kot tako, z njeno ontološko in etično čisto, neomadeževano, absolutno formo, ki jo predstavlja Vasilij. Ta je neomadeževan iz različnih razlogov, zlasti pa zaradi svoje slepote. Morda ne velja toliko reklo, da tisti, ki je slep, vidi jasneje in globlje, kot dejstvo, da na ozadju Vasilijeve slepote toliko močnejše zasijejo vse možne deviacije (slovenske) politike, njene izkrivljenosti, njeni odkloni od resnice in resničnosti. Vasilij, ki pravzaprav ničesar noče, je najboljša podlaga za razkritje mehanizmov praktične politike – nemara ravno zato, ker je brez interesa, *homo sacer*. Za možnost ugledanja politike kot sprevržene resničnosti je torej potreben pogled, ki pravzaprav to ni, nemožen pogled, odsotno, vase zazrto, »temno« zr(e)tje, ki pa s svojo eksplicitno ne-močjo oz. naravnostjo k nemoči osvetli tisto, kar se kaže (se prikazuje) kot svetloba, v resnični luči.

In kako se to prikazuje? V *Limonadi* je nanizana prava tipologija (negativnih, vrednostno – komično – zaznamovanih) praktičnih političnih taktik, dejanj in lastnosti, zaznamovana s priročno filozofijo in etiko oz. moralo, prilagojeno vsem možnim političnim oz. življenjskim situacijam.

- Politika veliko govori, a praviloma samo zato, da (se) govori.
- Govor politike je praviloma izprazen govor, gola retorika, umečnost govora zaradi govorjenja, ki pa – ne bodimo naivni – ima vse-

lej tudi skriti cilj, ki ga ne najdemo v želji po prepričevanju, temveč v težnji po preusmerjanju pozornosti od dejanj, ki govoru ali predhodijo ali sledijo.

- Govor politikov je v ospredju prazen, v ozadju pa poln skritih pomenov, s katerimi se utemeljujejo dejanja, za katera praviloma nimajo koncesije volivcev.
- Velike besede politikov so vselej besede z namenom, velike besede podeljujejo veličino govorcu, ne njihovemu predmetu ali naslovniku.
- Politiki z velikimi besedami prikrivajo male slabosti, govor o vzvišenem načelnem skuša prikriti nizkotno konkretno.
- Velikim, visokim, tako rekoč svetim besedam (v ospredju) pogosto (v ozadju) sledi majhen, nizek, vulgaren govor.
- Za medijsko potencirano podobo politika kot zunajserijskega nadčloveka se praviloma skriva slika vsakdanjega pritlikavca s tisoč slabostmi, razvadami, prestopki.
- Stroga resnost, s katero politiki utemeljujejo svoje odločitve, je pogosto podložena z naivno, celo bebavo infantilnostjo, ki pa sveta ne razume kot igro, temveč zgolj kot objekt za lastno nezrelo izživljanje.
- Vodilo političnega delovanja je interes, v sferah praktične (slovenske) politike zasebna korist, zapakirana v bleščeč ovoj narodove in državne dobrobiti.
- Želja po uveljavitvi interesa je pogosto močnejša od ideologije, strankarskih razlik, intuitivnih zaznav in čustvenih odzivov: interes čez vse, še zlasti, če je moj.
- Medsebojna dinamika politikov različnih provenienc je zanimiva in

bogata, primarne človeške (telesne) reakcije so navadno izkrivljene, pomešane, težko razberljive in razločljive, po drugi strani pa pretirane, bizarne, nedoumljive.

- Pogoste so skrajnosti: potencirana reakcija na slaboten impulz ali nobenega odziva na tako rekoč usodnostno gesto.
- Da bi bil svet (in ljudje) čim bolj uporaben, ga je treba poenostaviti, na najbolj zapletena vprašanja pa najti najbolj preproste odgovore, tudi če so ti za lase privlečeni ali absurdni.
- Zasebne lastnosti politikov na političnem parketu postajajo javne; ena od njih je samovšečnost, narcizem, pa neka perverzna želja po razkrivanju intimnosti.
- Neverjetna vztrajnost nekaterih politikov, da ostajajo v politični igri tudi potem, ko je jasno, da je njihov čas že zdavnaj potekel, prepričanje o lastni nezamenljivosti; po eni strani povečevanje volilnega telesa, po drugi strani njegovo popolno podcenjevanje; nenehno začenjanje iz točke nič, od samega sebe in lastnega programa, in prav tako podiranje vsega za seboj, ko se mandat končuje, vmes pa vztrajno pokroviteljstvo in paternalizem, podoben družinskemu (politik kot »oče naroda«); vsiljevanje usodnosti vsake odločitve, vsakih volitev kot procedura samopovečevanja.
- Tipologijo zaključimo z neke vrste metalastnostjo, ki sicer ni pravilo, lahko pa je lastnost ali taktika spretnega politika: (samo)razkrivanje mehanizmov političnega delovanja, celo ironiziranje in smešenje ne zgolj tujih ravnanj, temveč tudi svojega lastnega, kar pa politika ne opravičuje in ne odvezuje odgovornosti.

KOMEDIJSKI PODALJŠEK

Ob uprizarjanju politične sfere je v *Limonadi slovenici* še ena pomembna značilnost, neke vrste komedijski podaljšek, argument ali njeno nujno ozadje: lastnosti politike (in politikov) so projicirane v slovenski narodni značaj, pa v slovensko skupnost oz. družbo kot tako ter celo v samo celico družbe, v tipično slovensko družino. Nemara pa niso samo projicirani, iz vsega tega pravzaprav rastejo. Slovenci smo, nam pripoveduje komedija, razdeljeni tudi kar tako, ne samo v politiki, tudi na drugih področjih življenja, skozi slovenske politike se navsezadnje samo zrcali naš narodni značaj, sovražni smo do tujcev, skregani s sosedi, razdeljeni celo v družinah ali partnerskih odnosih. Ta podaljšek ali argument seveda ni ideološki, ampak komedijski, kljub temu pa nam z natančno fenomenologijo govori o istem.

SLEPOTA IN MORALA

Vrniti pa se moramo k Vasiliju in njegovi slepoti. Vasilijeva slepota je najmočnejša in najizvirnejša poteza *Limonade slovenice*. Komedija jo uprizori v treh fazah: najprej za slepoto vedo samo Vasilij, njegov asistent Alan, mama in oče. Po razkritju zanj izvemmo tudi bralci oziroma gledalci. Šele proti koncu igre za Vasilijevo slepoto izvejo politični protagonisti komedije. Slepota je komična strategija, ki odločilno vpliva na potek oz. razvoj dejanja: Vasilijeva slepota je potemtakem dramaturško orodje. Ker pa je slepota tudi Vasilijeva osebna lastnost ali hendikep, ki v temelju določa njegovo delovanje, čeprav je sam ne doživlja kot pomanjkljivost, je ne moremo razumeti zgolj v ideološkem okviru, oziroma iz njega izstopa in se

veže tudi z njegovim čustvenim svetom. Vasilij je edini v igri, ki tudi (ob)čuti, ki je sposoben emocij. Značilnost praktične politike je ali odsotnost emocij oziroma njihova nenehna racionalizacija in instrumentalizacija ali njihovo nesorazmerno izražanje (pretiravanje v obe smeri). Vasilijeva sposobnost ne more ostati neopažena, vsaj ne pri ljudeh, ki so z njim v najtesnejšem stiku, kar je v določenem trenutku sekretarka Helena. Heleno zato lahko iz kroga politikov delno izvezemo oziroma v njej definiramo neke vrste občutljivost. Delno pa moramo iz polja morale, ki jo sam simbolizira, izvzeti tudi Vasilija. Tudi pri njem namreč Möderndorfer definira napako in ga na ta način reši pred nevarnostjo ideološkega moralizma (dogmatiko resnice) ter v nekem segmentu »počloveči«. Tudi on je namreč krvav pod kožo, njegovi slabosti pa je ime ženska. Vasilijeva občutljivost za ženske čare je hkrati »psihološki« in dramaturški pogoj za nadaljevanje oz. razvoj dejanja in njegov zaplet, kjer pa slepota pravzaprav ne igra več nobene vloge: erotična intriga je staro in »legitimno« politično sredstvo. Zato sicer lahko rečemo, da erotična zaslepljenost vzame Vasiliju zmožnost notranjega (u)vida, oz. pomeni njegovo resnično slepoto (kot jo točno opiše Alan), vendar v Vasiliju še ne povzroči pretiranega notranjega (moralnega) nereda, zgolj priznanje človeške napake oz. svoje (fizične) človeškosti. Pomembnejši je trenutek javnega razkritja slepote v – sicer praktične, v moralnem smislu pa precej nizkotne – politične namene, ko se Vasilij zave svoje človeške napake kot moralne napake in ko se svet okrog njega in v njem samem zamaje, saj popolnoma izgubi svojo fizično in moralno gotovost. Vasilij v tem trenutku ni več resnica igre, resničnost se mu spodmakne, hkrati pa se razkrije njegova najgloblja intima (izgublje-

nost) – vse dokler (si) resnice ne povrne z grotesknim begom s prizorišča oz. umikom iz politične ne-resnice. Seveda je na ta način ne razkrije, pravzaprav spretni politiki tudi (meta)razkritje obrnejo v svoj prid in zavladajo, kakor so načrtovali. Vasilij je torej lahko moralna instanca samo, kolikor se odpove svoji človeškosti, človeškosti kot napaki duha in moralne neoporečnosti. Na ta način pa je Vasilij – po drugi strani – predvsem človeški, poosebljen komedijski tip, ki v komedijo vstopa (in iz nje izstopa) kot moralna norma, etični korektiv, lakmusov papir, s pomočjo katerega testiramo, razkrivamo, celo popravljamo (ne)moralo družbe oz. politike.

POLITIKA MAJHNIH RAZLIK

Ta morala je izmuzljiva, čeprav na trenutke jasno določljiva. Kmalu namreč spoznamo, da moramo politike loviti za besede, s katerimi izrekajo globlje in nehotene resnice. V vsem tem so si osebe iz *Limonade* podobne, čeprav ima seveda vsaka od njih tudi svoje posebnosti. Svet politike (kot laži) kot eno stran in Vasilijev svet (resnice) kot drugo stran smo sicer manihejsko postavili na dva nasprotujoča si vrednostna pola, vendar moramo za konec reči, da razlike niso vedno tako hude, predvsem pa ne tako očitne. Zato v postmoderni demokraciji govorimo o politiki majhnih razlik, ki so težje zaznavne in se je proti njim težje boriti. Res pa je tudi, da je *Limonada slovena* tranzicijska komedija, kjer so razlike še očitne, saj je v njej uprizorjena mlada demokracija, sistem v povojih, politika, ki se šele oblikuje, čeprav se zdi, kot da je tu že od nekdaj – in da bo taka tudi za vedno ostala ... No, resnica je najbrž nekje vmes, kljub vsemu pa v gledalcu poleg veselja v prepoznavanju in komičnega užitka pušča tudi nekaj grenkobe.

MIHA RODMAN
ALJOŠA TERNOVŠEK

BORUT VESELKO
TINE OMAN
PETER MUSEVSKI
VESNA JEVNIKAR
ALJOŠA TERNOVŠEK
VESNA PERNARČIČ
MATJAŽ VIŠNAR
MIHA RODMAN
VESNA SLAPAR

DRUŽBA SLADKE LIMONADE IN NARODOVIH BLAGROV

Čeprav sta Cankarjeva *Za narodov blagor* in Möderndorferjeva *Limonada slovenica* iz dveh povsem različnih časovnih obdobij in je med nastankoma obeh komedij minilo praktično sto let, med besediloma in med avtorjema obstajajo številne sorodnosti. Oba avtorja imata izvrstno razvejan, raznolik in obsežen pisateljski opus, pri čemer se je Möderndorfer s Cankarjem srečal tudi v vlogi režiserja, in sicer je leta 1985 režiral prav komedijo *Za narodov blagor* (SLG Celje) in leta 1992 *Romantične duše* (SSG Trst). V *Limonadi slovenici* najdemo kar nekaj medbesedilnih navezav (izbira imen, ponavljanje fraz, strategije boja ...), ki kažejo, da Möderndorfer povezav s Cankarjem ni želel prikriti, temveč z njim vzpostavlja razviden ustvarjalni dialog. Obe obravnavani literarni deli sta nastali na prelomu stoletja, in čeprav se avtorja v obravnavanih besedilih direktno ne dotikata aktualnih družbeno-političnih vprašanj svojega časa in ne opisujeta konkretnih politikov, strank ali političnih programov, vendarle vsako od njiju zrcali svoj čas.

Cankar v komedijo zaobjame tisti trenutek v slovenski zgodovini, ko je znotraj načeloma trdne in enotne slovenske politike, ki je lahko le kot takšna kljubovala nemškim pritiskom, prišlo do razhajanj in razcepa, ko so posamezniki ali skupine pričeli bitko za prevlado oziroma večjo zasebno moč in premoženje. V dramskem besedilu se ta želja po prevladi pokaže sprva v boju za Gornikovo naklonjenost, saj Gornik pooseblja kapital in vpliv, kapital pa posledično omogoča prilaščanje javnih zadev.

Če prihod tujca in s tem kapitala pri Cankarju povzroči notranji razcep slovenske družbe, je ta pri Möderndorferju v dveh taborih že od vsega začetka, štetje volilnih lističev to le še potrdi. Prišlek torej ne povzroči razdora, saj je družba že razcepljena in vloga tujca je, da bi bil vsaj navzven ustrezen skupni kandidat obeh opcij. V obeh primerih tujec na koncu odide, a pri Cankarju se politična veljaka zopet povežeta pred skupno nevarnostjo, medtem ko razklanost pri Möderndorferju traja še naprej.

Möderndorfer je v svoje komedije, nastale v 90. letih, ujel čas tranzicije, to je prehoda iz socializma v kapitalizem, ki je na Slovenskem potekal po razpadu prejšnjega političnega sistema in sovпада z ustanovitvijo samostojne države ter prehodom v demokratični družbeni sistem. V intervjuju za revijo *Bukla* (2006) je Möderndorfer izjavil: »Baje veljam za dramatika tranzicije. Se pravi, da me zanimajo teme, ki jih je povzročil družbeni prehod iz socializma nazaj v kapitalizem. Res je, zamenjava vrednot in vrednostnih sistemov me, predvsem kot dramatika, še vedno vznemirja.

Gledališče je pravzaprav najbolj živa umetnost in zato najbolj poklicana, da spregovori o aktualnem, živem času. Mislim, da je tranzicija sprožila v ljudeh posebne reakcije, ljudje so bili prisiljeni drugače reagirati na svet, morali so se hitro znajti, hitro obrniti plašč po vetru ... Nekateri pa se v tem obratu niso povsem znašli. Niso zmogli teka na dolge proge in svet jih je izvrigel.« Konec prejšnjega stoletja je torej čas, ko je ideologijo zamenjal kapital, ljudje so se znašli pred novimi priložnostmi, prevladovati pa je začel potrošniški pogled na svet. Prav potrošništvo pa je tisti element, ki za razliko od Cankarja proseva tudi skozi *Limonado slovenico*, zlasti z naštevanjem blagovnih znamk, tržno logiko in ne nazadnje samim naslovom besedila, ki učinkuje kot nekakšen logotip ali blagovna znamka slovenske družbe. Del tržne logike pa postanejo tudi ljudje, saj se da vsakogar kupiti, vsak ima svojo ceno. Časovna razlika med obema besediloma je vidna tudi na ravni dogajalnih prostorov, v katerih se srečujejo politični veljaki. Pri Cankarju je to še meščanski salon, pri Möderndorferju pa so, kot se za samostojno državo spodobi, prostori političnih institucij, in sicer pred dverje skupščine, predsednikovi prostori in prostori opozicije.

Oba avtorja sta svojo komično oziroma satirično ost uperila v prikaz moralne gnilobe družbene elite, ki pod krinko splošno veljavnih vrednot (npr. narod, demokracija, poštenost, resnica, iskrenost ...) skrbijo za zadovoljevanje lastnih potreb in lastno okoriščanje. Družba, ki jo opisujeta, je družba laži, videza, igranih družbenih vlog in praznih fraz. Zato je eno temeljnih vprašanj dramskih besedil, kaj je resnica – kaj je zadaj za videzom in frazami.

V *Za narodov blagor* se pojem resnice najtesneje povezuje s Ščuko, in sicer na treh ravneh. Najprej je tu zavedanje, da družba temelji na laži in da je posledično treba lagati, če hoče človek živeti, resnica pa je možna samo v teoriji. Sledi spoznanje, da je resnica relativen pojem, saj ima vsaka stvar dokaze za in proti. Ob tem pa v Ščuki zori zavedanje, da je resnico treba povedati ljudem in da v družbi, ki namesto iskrenosti nagrajuje hinavstvo in sebičnost, namesto resnice pa laž, ne more živeti. Nasprotno je Grozdovo razmišljanje, zanj je resnica pojem, ki se povezuje z besedami »zastarelo« in »idealna ekstravaganca«. Grudnovka z resnico trguje, Ščuki obljublja, da bi v njihovem taboru lahko pisal o Golobu, vendar Grudnovke ne zanima resnica, temveč škodovanje političnemu tekmeču. V Cankarjevih časih je bila resnica ena sama, ki jo je sicer lahko prekrila laž, medtem ko je za Möderndorferjev svet značilno mnoštvo resnic, resnica ni ena sama, ampak jih je več, in še te se dnevno spreminjajo glede na hipni interes. Resnica postane ena od možnih fraz, kar se najpogosteje pokaže v govoru Počivavška, ki na repliko Gabriela Urbana »Le kako morejo biti tako sebični, ko pa gre vendar za vprašanje prosperitete naroda!« odgovori: »Vi, Gabriel, boste še daleč prišli. Zelo točno znate definirati resnico,« ter na obisku pri Vasiliju: »morda bodo celo tako grobi in bodo rekli, da lažem, ampak jaz vam prisegam, da se še nikoli, ampak res nikoli v življenju nisem zlagal.« Resnica in narod tako postaneta zgolj pomensko prazni frazi, besedi brez vsebine, ki jih dramske osebe naučeno ponavljajo; podobno že Cankarjevi veljaki delujejo za narodov blagor, narodove ideale, najsvežje koristi celokupnega naroda, v imenu slovanske vzajemnosti ...

medtem ko Möderndorferjevi veljaki poleg naroda poudarjajo še demokracijo, pokončno držo in moralno prenovo. Dramske osebe se ves čas sklicujejo na koristi in interese naroda, vendar se vsi zavedajo, da besedi narod in resnica zgolj zlorablajo. Pri Möderndorferju ni nikogar od politikov, ki bi verjel temu, kar govori, nikogar, ki bi kot Mrmoljevka v *Za narodov blagor* ponavljal prazne besede in verjel vanje.

Lastnik resnice je lastnik največje (ekonomske, družbene, politične) moči, kar se v besedilu pokaže ob primeru medijev, ki imajo pomembno vlogo pri oblikovanju javnega mnenja in določanja tega, kaj je resnica. V Cankarjevem času so to tiskani mediji, ali kot ugotavlja Gruden: »Kar je najprvo, treba nam je organa ... Brez časopisa ne opravimo ničesar ...« in Grudnovka strateško dodaja: »Ali za to je treba kapitala ...« Cankar tako neposredno izrazi povezanost medijev in kapitala oziroma dejstva, da ima resnico v posesti tisti, ki ima denar, saj denar omogoča prilaščanje javnih zadev. Grozd se zaveda, da z denarjem usmerja poročanje časopisa, zato Ščuki reče: »Žurnalist ne sme imeti prepričanja,« in kasneje doda: »Vi ste v moji službi, to sem vam hotel povedati. Uvažujem vas, ker ste nadarjen človek; ali rabite to nadarjenost, kakor vam je plačana.« Ščuka mora pisati v skladu s potrebami svojega »gospodarja«, zato tudi Golobova smrt, ki jo je posredno zagrešil Grozd, ne pride v javnost, ampak se o njej le ugiba. Moči medijev pa se zaveda tudi Gruden, zato Gornika direktno nagovori: »Ali da zmaga pravica, je treba, da si ustvarimo svoje glasilo, tako rekoč orožje.« Časopis torej ni zgolj sredstvo poročanja, temveč tudi orožje političnega boja.

Limonada slovenica je postavljena v čas informacijskih tehnologij in medijske konstrukcije realnosti, kar se skozi besedilo pokaže ob Vasilijevem primeru. Politikov tako ne zanima, kdo Vasilij v resnici je, zanje ni pomemben kot realna oseba, ne zanima jih, kaj je v življenju dosegel, temveč kaj je bilo predvajano na televiziji, še toliko bolje, če na mednarodno prepoznavni CNN, ki ima stomilijonsko gledanost. Politične elite ne zanima Vasilij kot prijeten in duhovit človek ter uspešen znanstvenik, temveč kot nekdo, ki se je na televiziji rokoval z ameriškim predsednikom. Zato o njem tudi ničesar ne vedo, razen tega, da si ga skuša ena ali druga opcija prilastiti, in zato se tudi njegova slepota celotni eliti razkrije šele ob koncu, na tiskovni konferenci, ki je zopet medijsko odmeven dogodek, saj kot beremo v didaskalijah, jo spremljajo številni novinarji in televizijske kamere. Počivavšek spregovori: »Govorim resnico! Kot vedno, samo resnico, a ne da res. (*Počivavšek se zave, da ga snemajo kamere, obrne se v kamere in zašarmira*).« Dejstvo, da je Vasilij slep, ni usodno samo po sebi, temveč pridobi na teži, ker se je razkritje zgodilo pred očmi televizijskih kamer in s tem javnosti. Poraz pred mediji je za Vasilijevo javno podobo na domačih tleh nepopravljiv.

Kaj se torej skriva za videzom in frazami, kaj je resnica političnih veljakov: skupina ljudi na oblasti, brez globljih vrednot in etične odgovornosti, ki jo vodenje naroda in njegovo preživetje prav malo zanima, v prvi vrsti jim je pomemben lasten blagor. Laži in fraze so tako prekrile dobro v človeku, zato Ščuka upravičeno reče Grozdu: »Tedaj ste ubili človečnost.«

Cankar je v svojem dramskem besedilu želel osmešiti javno življenje, najvišje predstavnike meščanske družbe, ki jih predstavljajo strankarski voditelji, svetniki, poslanci, novinar, profesor, literat idr., ter pokazati njihovo lažno naprednjaštvo, lažno moralo in lažne ideale. Spodnja shema prikazuje predstavnike dveh političnih taborov, ki se borita za naklonjenost bogatega tujca, kot tudi stranske osebe, razporejene med oba pola glede na trenutno ustrežnejšo lastno pozicijo. Izjema v shemi je Ščuka, sprva v Grozdovi službi kot del političnega tabora, na koncu pa neodvisni, svobodni posameznik, ki sledi svoji vesti in svojemu prepričanju.

ALEKSIJ GORNIK	
DR. ANTON GROZD	DR. PAVEL GRUDEN
KATARINA	HELENA
MATILDA	
FRAN KADIVEC	
ŠČUKA → → →	ŠČUKA
JOŽEF MRMOLJA, MRMOLJEVKA, KLANDER, SIRATKA, STEBELCE, PROFESOR KREMŽAR	

Ščuka je tisti, ki se ne želi več sladko smehljati in lagati, Ščuka vidi, kam se družba vrti.

Razočaran nad razmerami doživi osebno krizo, dvomi, saj se ne more sprijazniti s svetom, kakršen je, ne more več živeti v njem, postaja vedno bolj zagrenjen, življenje se mu zdi brez smisla, dokler v njem zaradi zunanjih okoliščin (zahteva po izkazovanju lojalnosti z zavezovanjem čevlja) ne pride do notranjega upora, ko želja po spremembah zmaga in se v

njem prebudi aktivist. Ščuka želi svet popraviti na bolje, ne gre mu za lastne koristi, temveč želi svetu vrniti človečnost. »Ali jaz bi rad gledal ljudi, ki bi govorili brez strahu in brez ozirov in brez sebičnosti; rad bi gledal ljudi, ki bi pljunili pod mizo, predno bi izgovorili eno tistih fraz, od katerih zdaj živimo in ki so cilj in konec vsega našega neumnega in brez-pomembnega delovanja ... In to bi vendar ne bilo težko, ne bi bilo tako težko! – Samo oči bi bilo treba odpreti ... Nič drugega bi ne bilo treba: - samo oči odpreti, dokler jih prah popolnoma ne zapraši ... Zrak bi se izčistil, in mi vsi bi dihalo ... dihalo ...« Ščuka ve, proti čemu naj se bori, kakšen svet si želi, kaj je resnica in kaj laž, zato ob koncu napove boj proti puhlim frazam o blagru naroda in narodovih idealih. Ščuka naredi razvoj od člana množice do posameznika, pri čemer sledi svojim temeljnim vrednostnim kriterijem, to so resnica, pravica, prepričanje, vest.

Tudi Vinko Möderndorfer v *Limonadi slovenici* za dramske osebe izbere predstavnike najvišje politične elite, to so predsedniki in najožji sodelavci političnih strank. Volilni izid jih potisne v pat pozicijo, zato skušajo najti skupnega kandidata za predsednika. Kot prikazuje spodnja shema, je Vasilij tisti, ki postane predmet njihovega medsebojnega spopada.

VASILIJ	
ALAN McCONNELL	
ROZALIJA, TONE	
SEKRETARKA HELENA	VLADO KREMŽAR
DR. FRANCE POČIVAVŠEK	ANTON TOMAŽINČIČ
GABRIEL URBAN	ALOZIJA GRANDOVEC

Če shemo oseb primerjamo s Cankarjem, je na prvi pogled precej sorodna, ima pa eno veliko razliko, in sicer da znotraj *Limonade slovenice* ne moremo najti osebe, ki bi zapolnila Ščukovo mesto. Če je Ščuka etično središče Cankarjevega besedila, potem lahko za *Limonado slovenico* zapišemo, da takšnega etičnega središča ni več. Svet *Limonade slovenice* je svet kapitalistične logike, brez vere v možnost spremembe, zato tudi Ščuke v tem svetu ni več. To pa ne pomeni, da v besedilu ni nobenih vrednot, vrednote so prisotne, vendar le še znotraj zasebnega sveta. Vasilij je tako bliže Gorniku kot Ščuki, saj se oba uresničujeta znotraj zasebnega sveta. Čeprav je Vasilij iskren, pošten, duhovit, inteligenčen, kot tak v družbi ostane neviden in neslišen, za svet *Limonade slovenice* pa se izkaže, da ni možnosti realizacije globljih metafizičnih vrednot na družbeni ravni.

Konca obeh komedij pomenita vrnitev na začetek: sprta Grozd in Gruden se pobotata in skupaj borita v imenu naroda, Počivavšek pa je stari predsednik, ki postane novi. V obeh besedilih se tujca, ki se brez lastne volje znajdetata sredi političnega dogajanja, vrneta nazaj v svoj zasebni svet. Oba ob koncu pakirata kovčke in odpotujeta, politične igrice, v katere sta se ujela, pa ne vplivajo pomembneje na njuno življenje, so zgolj epizoda na njuni poti (mogoče je zaznati le nekaj razočaranja pri Vasiliju). Gornik se tako vrne v svet miru in ugodja, Vasilij v svet znanosti. Edini, ki se ne more vrniti na svoj začetek, je Ščuka. Ščuka je namreč edini med dramskimi osebami, ki se skozi besedilo spremeni in doživi osebnostni razvoj, izstopi iz množice politične elite in se odloči za pot posameznika.

Če je Cankar ob izidu komedije *Za narodov blagor* v pismu bratu Karlu zapisal »osebe se menjajo, stvar ostane«, potem lahko ugotovimo, da je imel prav, saj tudi čez sto let politične elite stremijo k istim ciljem, le nivo njihovega delovanja in obnašanja je še nižji. Počivavšek je tako le senca močnega Grozda, Helena le blede kopija Grudnovke. In če je Ščuka pred sto leti vedel, da si v takem svetu ne želi živeti, ter je verjel, da se da svet popraviti na bolje, potem Möderndorferjeve dramske osebe v celoti pristajajo na svet, kakršen je, in nimajo več ne potrebe in ne ideje, kako in v čem ga spremeniti.

* Besedilo je skrajšana in prirejena verzija obsežne študije o Cankarjevi komediji *Za narodov blagor* in Möderndorferjevi *Limonadi slovenici*, objavljene v knjigi *Esej na maturi 2012*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2011. Analiza *Limonade slovenice* se nanaša na knjižno verzijo komedije, ki je za pričujočo uprizoritev nekoliko predelana.

VESNA JEVNIKAR
ALJOŠA TERNOVŠEK

MIHA RODMAN
TINE OMAN
ALJOŠA TERNOVŠEK
VESNA JEVNIKAR

DARJA REICHMAN
ALJOŠA TERNOVŠEK

PETER MUSEVSKI
ALJOŠA TERNOVŠEK

Boris Vezjak

MED HUMORJEM IN PARANOJO: DVE ODBIJAJOČI PLATI SLOVENSKE POLITIKE

ALAN McCONNELL zelo analitično in filozofsko:

Jaz sem zdaj končno razumel, kaj vi pravzaprav za eni ljudje.

In zakaj pri vas vse tako zares?

VASILIJ že kar malo naveščano: No, zakaj?

ALAN McCONNELL samoumevno: Zaradi limonade.

Je bežen in morda prav zato popularen vtis, da slovenska politika ves čas afne gunca, pravšnji? In je, če se s tem strinjamo, afnanje znanje njene nezrelosti, demokratičnega deficita in neznanja? Ali pa je politiki vobče tovrstno ravnanje preprosto imanentno, univerzalno dano in zato brez slovenskih posebnosti? Lahko bi dodali še eno možnost: ji je afnanje namenjeno, tako rekoč usojeno, zgolj v neki fazi ali stopnji razvoja, iz katere kar ne moremo pobegniti?

Če je naš odgovor na prvo vprašanje pritrdilen, pri čemer verjamem, da je takšen tudi na vsa druga vprašanja, se bomo hitro strinjali z »domačijskim« elementom o limonadni naravi politike; zakaj dejstvo, da politi-

ka afne gunca, da je limonadna, je osnovna podstat Möderndorferjevega besedila, vpisana že v sam naslov. Odvisna je od zrcaljenja realnega stanja. Glede na podatek o nastanku besedila, ki je preživelo 13 let in ohranilo svojo referenčnost na podoben in celo enako točen način, bi lahko dodali, da je takšna narava naše politike v zadnjih desetletjih že kar trajno navzoča značilnost nekega zgodovinskega obdobja. Trdil bom, da je teza o takem značaju politike zgolj obrambni refleks, ki nas želi obvarovati pred vpotežitvijo v bistveno bolj kruto realnost. Je način distanciranja in bežanja proč od žrela, v katerega smo nasilno postavljene – v bistveno bolj krutem smislu od profane razlage, po kateri je komedija katarzičen beg od realnosti.

Zagovarjal bom pogled na slovensko politiko v zadnjem desetletju, po katerem za politično življenje pri nas ni značilno zgolj pavšalno zanimanje državljanov zanjo, nizka stopnja politične kulture ali državljanske participacije, temveč predvsem njena dominantna psihološka dimenzija delovanja in učinkovanja. Temu bom, glede na njeno dodatno specifično naravo, rekel psihopolitika paranoje, sovraštva in videzov, za njene agense pa vzel strankarsko politiko, ki z opisanim registrom vzpostavlja – in to ne nujno s pozicije vladajočih – dominanten tempo zanjo. Na kaj točno merim z izrazom psihopolitika? Na dejstvo, da v političnih odločitvah, mišljenju in dogajanju zmagujejo predvsem psihološki vtisi in percepcija, ne realni rezultati in stvarnost. Politiki niso pomembni glede na to, kaj so naredili, sfero realnosti je hipertrofično premagala sfera navideznega. Resničnost je v veli-

ki meri zamenjala utvara, resnicoljubnost laž, poštenost manipulacija, racionalnost iracionalnost in treznost paranoja. Navsezadnje, tračičnost je postala komična, končni rezultat vsega pa je, da je slovenska politika v veliki meri izgubila svoj prvotni smisel, postala je odtujena in depolitizirana, osovražena in odvečna, kar so vse katastrofalne posledice, zaradi katerih je ne maramo ali jo celo odkrito preziramo. V taki odtujenosti politične sfere od državljanov se vzpostavlja ciničen odnos do nje (in znotraj nje), zaradi česar se morata oba, tako oblast kot ljudstvo, zatekati tudi k svojstvenemu humorju. Ta postane način odrešitve, a se ujame še v zanke plehkega populizma in generira povsem specifične zahteve smešnosti.

POLITIKA KOT PREDVSEM PSIHOPOLITIKA

Specifičnost slovenske politične geografije najlažje pojasnimo, če poskušamo pogledati, na kakšen način sama konstituira zemljevid akterjev. In to ne v smislu naštevanja najpomembnejših igralcev v njej, temveč skozi vzpostavljanje registrov političnih in ideoloških vlog. Slednje so v tem primeru videti skorajda karikaturno obarvane, zato ni prav nič karikirano govoriti o ujetosti v uroborično zanko, kjer so nekateri med nami »levi« in spet drugi »desni«, eni tako imenovani naši in drugi tako imenovani njihovi. Skoraj, ampak res skoraj nič se ne dogaja zunaj tega registra, ki vzpostavlja antagonistično polje z ločnico med nami in drugimi. Nobena objektivna diskusija ne more transcendirati večnega boja med svetlobo in temo, dobrim in slabim, upanjem in strahom. Na našo grozo pa igra »naših« in »vaših« ni samo njihova igra, temveč igra, v katero

smo vpotegnjeni tudi sami. V tak register smo postavljeni in interpelirani, četudi si tega ne želimo.

Običajne zgodovinske razlage o večnem ideološkem sovraštvu med komunisti in antikomunisti, partizani in domobranci, skratka o kulturnem boju v dolini šentflorjanski med silami kontinuitete ali »tranzicijsko levico« na eni strani in konservativno in po možnosti klerikalno desnico na drugi, v sebi niso zadostne. Z njimi nam ne uspe razgrniti širšega spektra na ta način vzpostavljene dihotomije, postavljene strukturno bistveno višje in močnejše, kot smo si domišljali. Manihejska naračava izključevanja takšne drugosti je namreč v svojem temelju motivirana globoko psihološko. Prav zato tako zelo močno zaznamuje politično občestvo v celoti. Psihoanalitiki govorijo o obrambnem mehanizmu projekcije – vsebine, ki jih nismo preleli in nam povzročajo tesnobo in potencialno nevarnost, želimo povnanjiti in projicirati navzven, da bi ohranili svoje duševno ravnovesje.

Dogajanje ne le v ožjem segmentu politike, temveč tudi širše v družbi, zato v prvi vrsti ni stvar razuma in argumentacije, ampak občutkov in negativnih čustev. V tem smislu se nam dogaja nekaj, kar bi lahko upravičeno opisali s pojmom politične paranoje. Če obstaja korelacija med »notranjim« in »zunanjim svetom«, če paranoik le projicira svoj kolaps in svoje tesnobno stanje navzven, če je reči »svetu grozi konec« isto, kot reči »meni razpada moj notranji svet«, ali reči »Hrvati nas bodo okupirali« isto, kot reči »okupiral sem samega sebe«, potem velja naslednje: komunisti, priseljenci, izbrisani, novinarji, tajkuni, sodniki, Hrvati, geji in lez-

bijke – predpostavljamo jih in z njimi smo obremenjeni, ker so nosilci vseh tistih vidikov nas samih, ki jih ne želimo sprejeti, a so v resnici najboljši opisi za nas same – so dejansko izraz za našo »nepopolno« pripadnost, pohlep in lakomnost, našo tujost in resnico ter našo spolno usmerjenost. Iščemo sovražnika, da bi bila naša avtoterapija uspešna.

Izključevanje in sovraštvo sta temeljni dimenziji politične paranoje, je ugotavljal Richard Hofstadter že v svoji kultni knjigi *O paranoidnem slogu v ameriški politiki*. Izraz paranoiden je tu treba ločiti od izraza paranoičen – ne govorimo o kliničnih in psihiatričnih označbah duševne motnje, ampak le o njenih kolektivnih kulturnih in družbenih prvinah. V primeru večkrat ponovljenega očitka znanemu slovenskemu politiku, da njegov antikomunizem vodi po poteh Avnoja, da skratka izvira iz njegove lastne mladostne komunistične gorečnosti, lahko vidimo, da je premalo reči, kako je ta politik preprosto zgolj nekonsistenten, da je konvertit in da skriva svoja lastna ideološka prepričanja ali o njih laže. Razlaga ni zadoštna. Ne, v njem je natanko vsebovana opisana logika projekcije, ki – ne nazadnje – temu politiku onemogoča, da bi se od svojega komunizma distanciral, ali da bi se deklarativno opravičil zaradi svojih »mladostnih zablod«. A tudi to, da tega ni storil, ker tega pač ne more storiti, je mogoče pojasniti z omenjeno logiko paranoidnosti: kar počne sam, je pravzaprav komunizem, je najbolj to, proti čemur se bori. Sovraštvo do izbrisanih je pravzaprav strah in tesnoba pred svojo lastno notranjo »izbrisanostjo«, homofobija je strah pred svojo lastno nepopolno spolno realizacijo, bes proti novinarjem in medijem je bes proti svoji lastni boleči resnici.

Ko govorimo o paranoidnem slogu, ki postaja zmagovit, saj njegovi nosilci postajajo politični zmagovalci s pomočjo zemljevidov zamišljenih in namišljenih afer, hobotnic, omrežij, spletk, botrov iz ozadij, forumov in druge nesnage tega sveta, velja ločevati med tremi nivoji razprav; ekstrapolirano se lahko zaskrbljenost, ki jo poganja paranoidna iluzija, manifestira v treh heterogenih segmentih. Prvi je v osnovi racionalističen in blodnjav na ravni dubitacije: sproža sum, dvom ali skepso o politično evidentnih dogodkih ali stanjih stvari. Drugi je emocionalen in se kaže v sovraštvu (predvsem do marginalnih skupin ali manjšin), v ksenofobiji, rasizmu, homofobiji, skratka v izključitvi Drugega. Tretji je političen v širšem ali ožjem smislu in jaha na vrednotah naroda, nacionalnem ponosu in samozavesti, igra na »našost« in »tujost«, na karto ideoloških in zgodovinskih razlik, isto ločnico pa potem na najbolj elementarni ravni prenese še na področje strankarskih relacij in narcistično zahteva svoj edini zveličavni prav. Na tej točki se sprevrča v grandomanijo in malikovanje ene resnice.

SEZNAMI NAŠIH IN NJIHOVIH

Naj v ilustracijo navedem nekaj konkretnih primerov. V politiki smo navajeni poslušati nenehne razprave o političnem kadrovanju, ki ga ena stran očita nasprotni. V zadnjih letih je zato ena izmed strank na svoji spletni strani uvedla nič manj kot »števec« kadrovskih menjav, ob tem pa je seveda pozabila na svoje lastno kadrovanje. Ta primer paradigmsko ilustrira politično hipokrizijo, ki se kaže skozi logiko mimikrije in ustvarjanja videza – to zadnje ima, skupaj z manipulativnostjo,

osrednjo vlogo v potvorbah resničnosti. Logika je celo dvojna: prvič se kaže v dejstvu, da predhodni predsednik vlade očita svojemu nasledniku tisto, kar je sam počel, ter drugič v tem, da so seznami posameznih menjav v števcu prirejeno izmišljeni. Tam so namreč navedeni tudi posamezniki, ki sploh niso bili razrešeni, ali pa niso bili razrešeni iz političnih razlogov. Predvsem pa ti seznami ilustrirajo isti mehanizem projekcije: drugim očitamo natanko tisto, kar je najbolj notranje nam, torej kar sami počnemo. Očitek o hipokriziji je zato znova prekratek, kajti dejansko ga (morda) poganja paranooidnost.

Opisana gesta s seznami kadrovskih menjav je bila dvojna. Tik ob njih smo namreč naleteli na števce ne le kadriranih, temveč tudi »počiščeni«⁴⁶ ljudi. Torej znova »naših«⁴⁷ in »vaših«. Eni poimenski seznami so vsebovali domnevne žrtve, drugi domnevne nove politične kimavce. Prvi seznam je bil emblematično predstavljen v obliki rdečega USB ključka, drugi pa, nič manj norčavo ali ironizirajoče, z ikono »Jest sm na liniji«, pod katero je pisalo »Politično kadrovanje«. Za razliko od prvega seznama je bil kot element krivde na drugem seznamu pri vsaki osebi naveden še razlog, da je uvrščena na seznam kot novopečeni kader, ki je »na liniji«⁴⁸ – namreč njena podrobna »taksonomija«⁴⁹ grehov. In kaj se je v njej znašlo? Za krive vas naredi v prvi vrsti, da ste član stranke, ali, kar je enako hudo, da ste to bili pred dvajsetimi leti. Lahko ste krivi, ker ste kdaj poskušali kandidirati na kakšni strankarski listi, pa tudi ker ste sorodnik nekega politika. Šteje že, če ste član »napačnega«⁵⁰ društva ali združenja, ne nazadnje pa je za vas lahko fatalen – četudi

ste se v življenju že uspešno izognili kakršnemu koli nevarnemu stiku s politiko ali celo izkaznici društva – že sam samcat podpis pod kakšno za vas nepomembno in že zdavnaj pozabljeno peticijo. Mehanizem, ki poganja tako selekcijo, zaradi katere se nekdo znajde na seznamu privilegirancev, je le en in že opisan: mentaliteta izključevanja, stigmatizacija političnih oponentov in ne nazadnje demonizacija vseh, ki niso »naši«. Na metanivoju nam sugerira neke vrste depolitizacijo in občutek, da ste nečesa krivi že, če ste v kakršnem koli stiku s politiko. Če ste na napačni strani, seveda. Namesto da bi bila politika razumljena kot polje našega skupnega prizadevanja za skupno dobro, je interpretirana kot nekaj grešnega in bogokletnega.

Naj bom čisto konkreten: znana novinarka *Dnevnika* je na seznamu grešila, ker je domnevno sprejela funkcijo članice Kadrovske-akreditacijskega sveta za izbor primernih kandidatov v organe upravljanja javnih zavodov na področju kulture in pravosodja. No, te ponujene funkcije ni nikoli sprejela, ampak žal s tem ni bila odvezana dejstva, da se je znašla na seznamu. Edini in izključni razlog, zakaj se je znašla »na liniji«⁵¹? Kriva je bila, ker je, citiram, »podpisnica peticije 571 (299. mesto)«. Politična imaginacija gre tukaj dlje od lahkotnosti diskreditiranja – če bi se večina zadovoljila z oceno, da jo nekdo grdo šikanira, bi bila s tem slepa za razloge, ki so do tega sploh pripeljali. Mehanizmu tovrstnega pripisa sam pravim kužnost – leta 1963 je sociolog Erving Goffman vpeljal koncept stigme, s katero se soočajo osebe v odnosu do družbe, denimo tiste po hospitalizaciji v psihiatričnih ustanovah. Čeprav je ta včasih dosmrtna, se zavest o stigmi nase-

li vanje in spremeni njihovo vedenje, predvsem pa njihovi vedenjski vzorci sledijo vedenju drugih do njih. Mar politična stigma ne deluje na enak način, kot jo čutijo psihiatrično zdravljeni, fizično hendikepirani ali mentalno prizadeti posamezniki? Kužnost namreč ni le priročen element za politično etiketiranje in demoniziranje, je tudi način samodojemanja. A neka razlika je le očitna – če je družbena stigma poenotena, je politična stigma delna in v opisanem primeru zadeva pripadnike ideološkega pola, ki ga želimo izključiti. Že sama gesta izključevanja je tu kajpak »faux pas«, prav takšna pa je tudi širša percepcija posameznikov, ki so stigmatizirani. Novinarka je, skratka, po podpisu omenjene peticije postala druga, stigmatizirana oseba. Jasno je, da torej celo tako benignega dejanja, kot je podpis pod neko peticijo, ni dobro opraviti. Opisana stigma je ključen moment za klasificiranje ljudi na seznamu »naših« in »vaših«. Na ta način opisan paranoidni slog mišljenja je postal skozi diskurz diskreditacij in izključevanja eden osrednjih motivov slovenskih medijev – znova »naših« in »vaših«. Predvsem tistih, ki se pretvarjajo, da niso politično motivirani in zlahka izkoriščajo žanr rumenih novic, s tem da senzacionalizem in plehkost kombinirajo z ideološkim navijaštvom.

KUŽNOST IN POLITIČNA KULTURA

Kužnost je le eden izmed radikalnih izrazov v imaginariju psihopolitične paranoje; je opis za manifestacijo politične stigme in se najbolj radikalno kaže v občutku, da se okuženih subjektov pač ne smemo dotakniti. Postala je samoumevna za razlago političnih dogodkov in brez nje ne znamo več misliti. Njene »metastaze« se razvijejo v združenju z

drugimi osebami, s tesnim stikom, spremstvom, strankarsko pripadnostjo, pa tudi skozi neznamenit dotik papirja. Kužnost je način prenašanja bolezni. Najprej ste, recimo, kužni kot podpisniki pod neko peticijo, nato ste kužni kot vi sami, sledi kontaminacija drugih v vaši bližini. Dovolj je že, če ste v stiku s kom, ki je podpisal kakšno peticijo.

Toda mar protagonisti, ki ustvarjajo mreže stigmatiziranih oseb in iz njih delajo poimenske sezname, verjamejo v to, kar želijo povedati? Jih vodi teorija zarote, občutek ogroženosti pred taborom oponentov, ki jih detektirajo okoli sebe tudi tam, kjer jih ni, ali zgolj zlorablajo javno mnenje, se norčujejo in upajo na politične učinke svojih dejanj? So bolj nagnjeni k ustvarjanju videza, kako nepravilen da je nasprotni politični pol, kar zadeva kadriranje, zaradi česar hitijo prirejati podatke o akterjih, ki da so pristranski in del političnega komplota? Ali pa iščejo sovražnika, ki nikoli ne počiva, pri čemer si še zlasti negativno obravnavo menda zaslužijo tisti, ki so se le pretvarjali, da so nevtralni, a so z nekim partikularnim dejanjem končno razkrili svoje »prave barve«? Ta teza ni popolna. Teorija zarote je od daleč resda v nasprotju z teorijo logike negovanega videza. Težko je zagovarjati trditev, da kdor ustvarja sezname domnevnih političnih kadriranj in hkrati sezname domnevno zvestih kadrov, to počne le iz občutka zarote – če naj goji videz pristranosti, mora pri gojenju načrtno sodelovati. Za fabrikacijo dejstev ni dovolj le vaša popačena predstava realnosti, temveč zavestna intenca, da pri njej vztrajate. Zarota kot samoslepilni moment je tako rekoč zlorabljena naprej. Dilema torej, ali akterji delujejo iz konspirativne za-

slepljenosti ali strogo preišljene agende političnega manipuliranja, je lažna. Zdi se, da uporabljajo obe hkrati, da sta ti nerazvezljivi in da je prav takšna tudi motivacija za njihova ravnanja.

Tezi o logiki videza in kužnosti se trudita razložiti patologijo slovenskega dogajanja in jo kakopak predpostavljata. Zdi se, da o njem obstajata dve diametralni mnenji. Po prvem je vsaka politična dejavnost, ki ni izrecno prepovedana, dovoljena, in s tem »normalna«. Kar se nam dogaja, torej psihopolitika paranoje, je dojeta kot taktika, ki je še zmerom demokratična. Tisto, k čemur moramo težiti, pa je več bontona in več tega, kar nam največkrat servirajo za (napačno) zdravilo: konsenza. Predpostavka o nižanju ali višanju politične kulture je slepa in kratkovidna, ker ne pojasni globokih družbenih procesov z vidika socialne in politične psihologije, kot se dogajajo v ozadju. Je preveč optimistična, ker suponira, da nekdo krši pravila zavestno in jih bo v naslednjem trenutku pripravljen popraviti. Toda čeravno bi veljalo, da uporabniki paranoidnih teorij zarot vanje ne verjamejo, ne demonizirajo ter izključujejo in varajo na preišljen način, njihova dejanja vendarle proizvajajo zelo konkretne učinke. Ljudje so fantazmagorije svojih ideoloških voditeljev že zdavnaj ponotranjili. Pozivati k več bontona je tako, kot če bi zdravili simptome, ne vzrokov. Razvrednotenje človeka, tako značilno za stigmo po Goffmanu, ima bistveno širše učinke, kužnost se je že dolgo tega razmahnila čez vse mere in zadeva akterje, ki s politiko nimajo nič. Ni le razvrednotila politike, dosegla je tudi državljanje.

POLITIKA IN HUMOR

ALAN McCONNELL *presenečeno*: Limonada? Kaj je to z vami Slovenci?! Vsi samo hočete limonada, kot da živite v ena agrumi republic!

Kako naj bi se v tem mrkem svetu zarot in sovražnikov, »naših« in »vaših«, sploh še smejali? Saj moramo vendar ves čas biti na preži, da nas kdo ne ugonobi! Mar ni guncanje afen že po sebi sumljivo? Je v naši politiki še sploh kaj smešnega in ali se politiki znajo smejati? Prej je namreč videti, da sta si humor in paranoja povsem in daleč vsaksebi. V veliki meri to drži. Že Platon je ugotovil, da se nam ljudje zdijo smešni takrat, ko imajo napačna prepričanja o svojem znanju ali sebi samem. Ko se je zadnji predsednik vlade vrnil iz Libije in sebe primerjal z Josipom Brozom Titom, ki je na sprejem pri predsedniku Gadafiju čakal celih šest ur, njemu pa je uspelo, kot je šaljivo komentiral, priti v avdienco v eni sami, smo pomislili na bistroumne analize starogrškega filozofa. Ob neki drugi priložnosti, ko se je isti predsednik pošalil, da je vlada sklenila, da bo slovenska reprezentanca premagala rusko z 1:0, je bil bolj uspešen. Vzemimo ponesrečeni dovtip iz libijske epizode za izhodišče premisleka o tem, koliko humorja premorejo naši politiki. Ali celo, na kakšne načine je talent za šalo ustrezna sestavina politične kulture in omike, če je serviran *cum grano salis*, torej s ščepcem, in hkrati pravim ščepcem, soli. Da bi namreč državo prepustili voditi zabavlačem, in še to takšnim, ki stresajo dolgočasne šale, zanesljivo ni želja nikogar.

V kakšni meri humor morebiti razkriva politično kompetenco ali se meša s svetovnim nazorom? So bolj smešni »naši« ali »vaši«? Čeprav je pravilno doziran humor zaželen sestavina javne prezenice, simpatično znamenje inteligence in sofisticiranega duha, ki se verjetno nemudoma odrazi v priljubljenosti, rejtingih in prepričljivosti uveljavljanja tudi povsem političnih odločitev, humor uporabljajo le redki, pa čeprav obetajo »sproščeno Slovenijo«. Je bil torej v navedenem dovtipu čakanja na avdienco pri Gadafiju predsednik vlade smešen, in ali je bil pri tem uspešen? Težko podvomimo, da takšen ni želel biti. Kot dober dovtip nam je primerjalno ponudil dokaz o svojih prednostih pred pokojnim maršalom Jugoslavije. Toda zgodilo se je nasprotno: četudi je možno, da se je marsikateremu državljanu zazdel zabaven, se tudi marsikomu ni. Še zlasti ne zdaj, po libijski vojni in smrti polkovnika. Pri takšnih, ki mu niso naklonjeni, predsednik vlade zaradi neustrezne primerjave verjetno ni dosegel humornega učinka in ni uspel kot akter komične izjave, ampak je celo sam postal del posmeha. Namesto da bi se naša pozornost osredotočila na njegovo poanto in posredno častila izvajalca, se je preusmerila na samega izvajalca. To pa se je temu predsedniku, ne nazadnje, dogajalo pogosto, saj z afektirano govorico (kot paradigmo navedimo vzklík »Krucifiks!«) ni vzbudil nujno simpatij, temveč mogoče še pogostejše zabavno averzijo. Namesto da bi se mu smejali, je zaradi šale postal sam tarča hudega posmeha. Sprejet je bil s sovraštvom, dvomom, jezo. Tistemu, ki v politiki ni smešen, pa je to želel biti, sledi kazen: nekoliko degutantne zgodbe o slovenskem Boratu, ki jih je z veseljem produciral del javnosti, so že takšnega kova. Humor je navsezadnje tudi bitka za politične točke – nasprotnika je treba prikazati kot nesimpatičnega tepčka. Povedano druga-

če: v politiki obstaja tudi vojna za interpretacijo, kdo je smešen in kdo ne ter kaj je takšno in kaj ni. Obstaja torej vojna proti smehu in smešnosti. Naši se smejejo bolj in bolj pravilno. Vaši se ne smejejo pravilno in niso smešni.

KDO SE SMEJE VEČ?

Če dober vic ne poskrbi le za pol zdravja, temveč tudi za dvig rejtingov, pa je hkrati, rečeno bolj grobo, lahko pokazatelj psihomentalnega stanja v državi. Kakšnemu tipu humorja bi potem sploh morali slediti, da bi ustrezalo mentalnemu stanju državljanov? Če bi obstajal kak recept, bi ga upravitelji države znova z veseljem uporabili. Tako imenovana večvrednostna teorija humorja pravi, da se ljudje smejimo nesreči drugih, kajti njihove tegobe nas prepričujejo v našo večvrednost prav na podlagi njihovih slabosti. Mi smo fejšti, drugi so neumni in nerodni. Nekaj podobnega sta verjela Platon in Aristotel. Smejati se šibkim in grdim je elementarna reakcija, ki nas okrepi v naši lastni veličini. Kdo bi si upal uporabljati takšno grobo obliko proizvodnje smeha? In kdo jo, ne nazadnje, res uporablja? Če ravno recepture ne obstajajo, je smiselno in povsem neraziskano vprašanje, kakšnim oblikam sledijo slovenski politiki in katere tipe publike z njimi naslavljajo.

Dan Ariely, ameriški behavioristični ekonomist in psiholog, je prepričljivo pokazal, da se konservativci smejejo več od liberalcev. Spoznanje je šokiralo javnost, kajti v Ameriki je doslej veljalo, da imajo liberalci bistveno večji smisel za šalo. Oziroma, točneje rečeno: raziskava je pokazala, da so za konservativce vici bolj smešni. Ariely je Bostončanom, ki so se pred tem opredelili za prve oz. druge, razdelil vice in jim zelo preprosto naročil, naj jih ovrednotijo na skali smešnosti. Vici različnih »kategorij« so bili bolj

smešni konservativcem, pri njih so prejeli več točk. To je akademsko sfero, pa ne samo njo, presenetilo, saj je obstajal predsodek, da so konservativci manj nagnjeni k humorju. Toda izkazalo se je, da gre verjetno za stereotip liberalnih profesorjev. Pravzaprav gre za splošen stereotip liberalcev, namiguje Ariely. Še huje, ne le, da so vici konservativcem bolj smešni, študija je pokazala, da liberalci dajejo svojim lastnim vicem višje ocene kot konservativci svojim. Da torej bolj cenijo svojo lastno smešnost. Takšno dodatno spoznanje sicer ni bilo tako protislovno, kot se zdi na prvi pogled. Rod Martin, avtor knjige *The Psychology of Humor*, je kasneje komentiral, da med obojimi ni povezave – nekaj je, da si smešen, nekaj drugega pa je, da se čemu smeješ. Ocena humornosti ni isto kot proizvajanje humorja. To, da se nekdo zabava ob šalah, še ne pomeni, da je tudi smešen in da bo verjetneje pripovedoval šale in zabaval druge.

Potemtakem je možno, da ameriški liberalci živijo v dveh zablodah: da so bolj smešni in humorni ter da bolje razumejo smešnost od konservativcev. Bi kaj takega veljalo tudi za slovenske liberalce in konservativce, morebiti levico na eni in desnico na drugi strani? Katerim bi privoščili zmago na volitvah, in ali je to povezano z našimi smejalnimi navadami? Liberalce čaka še en udarec, kajti so tudi manj srečni od konservativcev, kot kažejo neke druge raziskave. Zakaj? Ker, pravi razlaga, konservativni pogled racionalizira družbeno neenakost, sprejema svet, kakršen pač je, medtem ko liberalni goji nezadovoljstvo s svetom in zahteva, da bi se ta moral spremeniti, da bi bili res srečni. Zato so manj srečni in zadovoljni, s konkretnimi življenjskimi okoliščinami in družbenim stanjem sprijaznjena desnica pa je

bolj pomirjena s sabo. Zaenkrat še nihče ni raziskal morebitnih metodoloških pasti omenjene raziskave. Humor je lahko tudi kulturno določen: mogoče so šale iz raziskave pretežno konservativne in stvar mentalnih vzorcev zgornjega srednjega sloja Američanov. Vici pa so liberalcem lahko manj smešni tudi zato, ker v njih prej porajajo nelagodje in so zato bolj pazljivi, da ne bi koga prizadeli, ter se ob določenih šalah ne smejejo. Ali pa se sploh ne smejejo, če gre za šale, ki temeljijo na diskriminaciji, nestrpnosti in podobnem.

In čemu se smejejo državljani v Sloveniji? Verjetno vedno manj stvarem – v skladu z gospodarsko krizo in recesijo, ki jo vsak občuti na svoji koži. Nekdo bi moral izmeriti, kako se levica ali desnica odzivata na smešenje same sebe. Začel sem s trditvijo, da morda slovenska politika afne gunca zato – da bi nas nasmejala in sprostila. Toda to počne predvsem v registru nizkotnega sovraštva do druge strani. V tej dimenziji znova prevladuje njen limonadni značaj. Prepričan sem, da je zaradi vsenavzočega paranoičnega sloga mišljenja pri tem silno neuspešna, predvsem pa je proizvedeni tip humorja manj prepričljiv, bolj primitiven in nekvaliteten. Ne nazadnje resne psihiatrične analize kažejo, da se paranoiki ne znajo smejati in ne premorejo smisla za komično. Zato se tak humor kaže pretežno v dveh formah: kot cinizem in pritlehna oblika diskreditacije, s strani tistih drugih strank ali akterjem, ki se izmikajo vpisu v register dihotomije »naših« in »vaših«, pa včasih kot nacionalistično ali egomansko nabuhel populizem norčevanja, ki neposredno priteguje pozornost. S tem ko paranoični slog mišljenja močno vlada dolini šentflorjanski, zaradi svoje narave hkrati preprečuje humor in ga gnete po svoje.

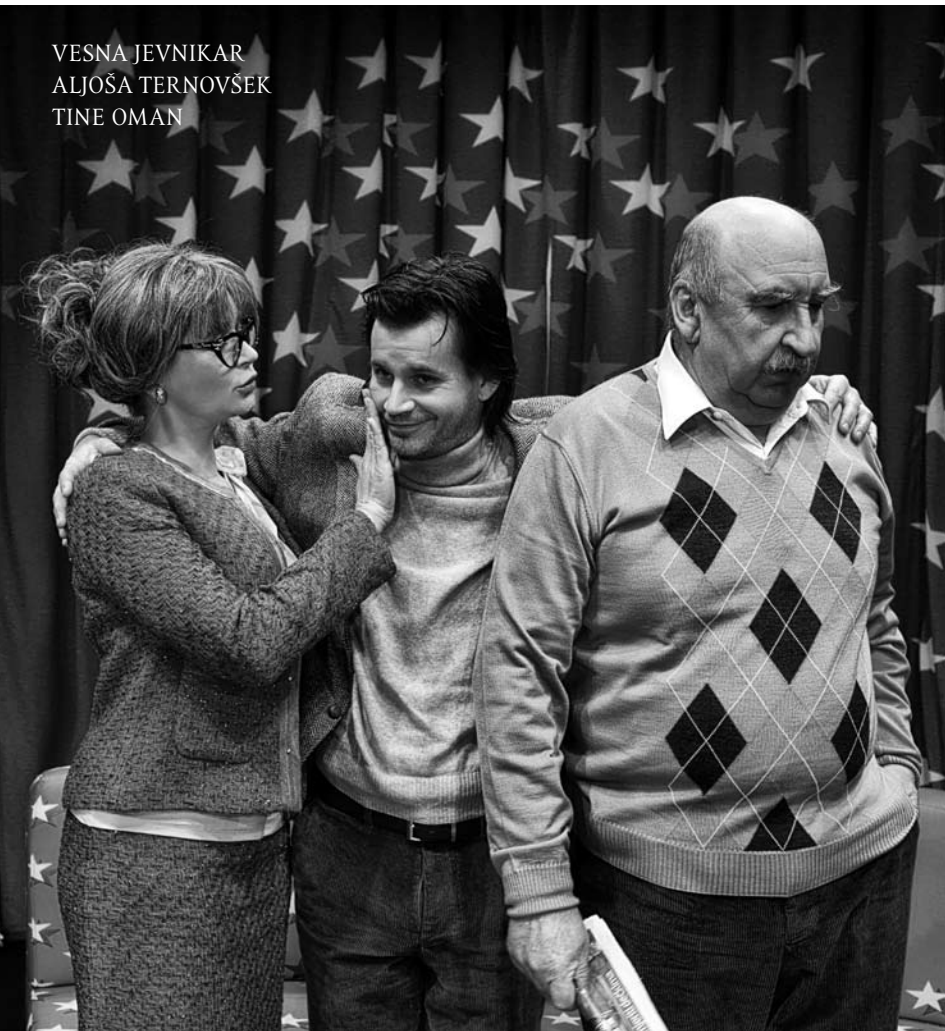
MATJAŽ VIŠNAR
ALJOŠA TERNOVŠEK
VESNA SLAPAR

DARJA REICHMAN
BORUT VESELKO
VESNA PERNARČIČ

VESNA JEVNIKAR
ALJOŠA TERNOVŠEK
TINE OMAN

MATJAŽ VIŠNAR
MIHA RODMAN
ALJOŠA TERNOVŠEK
VESNA SLAPAR

ALJOŠA TERNOVŠEK

se je na svoji razgibani igralski poti od Mestnega gledališča ljubljanskega preko Mestnega gledališča Ptuj in statusa svobodnega umetnika odločil, da bo Prešernovo gledališče postalo njegov novi gledališki dom. Prvo srečanje z našim gledališčem se je sicer zgodilo že leta 2001, ko je Aljoša odigral Zokija v komediji Zoki Zajc Coline Serreau, in ponovno v lanski sezoni, ko smo ga lahko videli v vlogi Koželja v Cankarjevem Jakobu Rudi. Aljoša Ternovšek ima v svoji bogati igralski biografiji že več kot trideset gledaliških vlog, veliko pa jih je odigral tudi na filmu. A najboljše bo, da Aljoša kar sam spregovori o sebi v svoji kratki »predstavitvi«. Spočet sem bil poleti leta 1971 nekje v Slovenskih Goricah. Od tega trenutka do svojega drugega leta se ne spominjam ničesar.

Moj prvi spomin je vizualen: pradedek v predsobi s škrnicljem v roki. Prvi spomin na gledališče pa je vonj. Vonj po šminki in prahu. Vonj, ki je izginil in ki si ga vedno težje priključem v spomin. Očitno je bil ta vonj tako opojen in mamljiv, da ga še vedno iščem, da si nočem priznati, da je mogoče celo izginil.

Svojo gledališko pot sem začel na Prvi gimnaziji v Mariboru, kjer sem z Matjažem Latinom in Sebastijanom Horvatom ustanovil Mladinsko gledališče Rusli. Takratni ravnatelj Rudi Moge nam je bil izredno naklonjen, kar smo s pridom izkoriščali na razne načine. Pripravljali smo dve produkciji na šolsko leto plus vse proslave, ki jih takrat ni bilo tako malo.

Logična posledica tega je bila, da sem šel na sprejemne izpite na Akademijo. Na enih in edinih sprejemnih izpitih sem doživel oboje, to, da sem, in to, da nisem sprejet. Po prvem krogu mi je slavna gospa Tita po telefonu povedala, da nisem opravil, nekaj minut kasneje pa sem spet po telefonu izvedel, da sem opravil. Tretji telefonski pogovor je končno razjasnil stvari. Sem opravil. Dobro, da nimam samomorilskih nagnjenj, ker bi me gospa Tita lahko imela na vesti.

Prva premiera v profesionalnem gledališču je bila *Smrt trgovskega potnika* v režiji Žarka Petana in z Borisom Cavazzo v glavni vlogi, v Mestnem gledališču ljubljanskem. Moja prva glavna vloga pa je bil Alan Strang v *Equusu* Petra Shafferja v režiji Tomija Janežiča. Če pomislim, sem še danes ponosen na to predstavo. V MGL sem ustvarjal do leta 2005. Nekega večera, ne vem več, katero predstavo smo igrali, sem se zavedel, da se obnašam kot kakšen zagrenjen, nerealiziran kolega v srednjih letih. V Jezusovih letih pa je kaj takega absolutno nedopustno.

Sledila so dobra štiri zelo ustvarjalna in plodna leta v Mestnem gledališču Ptuj. Kot celoten ansambel gledališča sem se izredno dobro razumel s svojimi kolegi. A tako kot za vsakim dežjem posije sonce, tudi po sončnih dneh pride deževje. Počasi je zavel veter province. Zmrazilo me je do kosti in ob novici, da mi pogodba ne bo podaljšana, sem začutil olajšanje. Četudi svobodnjaštvo v teh časih ni priporočljivo, sem dobri dve leti užival. Živel sem v svojem ritmu.

Od avgusta letos pa sem član Prešernovega gledališča v Kranju. Z velikim veseljem sem se odzval vabilu direktorice in umetniške vodje. Čakajo me nove dogodivščine in mogoče celo ponovno najdem tisti vonj po šminki in prahu.

VESNA PERNARČIČ
ALJOŠA TERNOVŠEK

Nastanek predstave so omogočili:

Za pomoč se zahvaljujemo:

Gorenjski Glas

PREŠERNOVO GLEDALIŠČE KRANJ

Javni zavod Prešernovo gledališče Kranj

Glavni trg 6, 4000 Kranj, **www.pgk.si**, pgk@pgk.si

Tajništvo **04 280 49 00** Faks **04 280 49 10**

Blagajna **04 20 10 200**; blagajna@pgk.si

Urnik blagajne: od ponedeljka do petka od 10.00 do 12.00,
ob sobotah od 9.00 do 10.30 ter uro pred začetkom predstav

Direktorica **Mirjam Drnovšček**

04 280 49 12; mirjam.drnovscek@pgk.si

Vodja umetniškega oddelka in dramaturginja **Marinka Poštrak**

04 280 49 16; marinka.postrak@pgk.si

Marketing in odnosi z javnostjo **Janez Vencelj**

04 280 49 18; info@pgk.si

Koordinator programa in organizator kulturnih prireditev **Robert Kavčič**

04 280 49 13; robert.kavcic@pgk.si

Poslovna sekretarka **Gaja Kryštufek**

04 280 49 11; pgk@pgk.si

Blagajna

04 20 10 200; blagajna@pgk.si

Lučni mojster **Drago Cerkovnik** Garderoberka **Bojana Fornazarič** Frizer in masker **Matej Pajntar**
Inspicienti **Ciril Roblek**, **Bojan Hudernik** in **Jošt Cvikel** Tonski mojster **Robert Obed** Odrski
tehniki **Simon Markelj**, **Janez Plevnik** in **Robert Rajgelj** Čistilka **Asima Avdić**

IGRALSKI ANSAMBEL

Vesna Jevnikar, **Peter Musevski**, **Vesna Pernarčič**, **Pavel Rakovec**, **Darja Reichman**,
Vesna Slapar, **Aljoša Ternovšek**, **Borut Veselko** in **Matjaž Višnar**

STROKOVNI SVET PGK:

Alenka Bole Vrabec (predsednica), **Vesna Jevnikar**, **Vasja Predan**, **Darja Reichman** in **Janko Petrovec**

SVET PGK:

Erna Ambrožič, **Stanislav Boštjančič**, **Drago Cerkovnik**, **Andrejka Majhen**, **Nataša Robežnik**

Gledališki list javnega zavoda Prešernovo gledališče Kranj

Sezona 2011/2012, številka 4

Za izdajatelja **Mirjam Drnovšček**

Gledališki list uredila **Marinka Poštrak** in **Blaž Lukan** Lektor **Blaž Lukan**

Oblikovalka **Tanja Radež** Priprava **Alten10** Fotografije **Mare Mutić** Tisk Tiskarna **Žnidarič**